

Εγκληματολόγοι

για την Κριτική Εγκληματολογία | την Κοινωνική Δικαιοσύνη | την Αποκαταστατική Δικαιοσύνη | τα Ανθρώπινα Δικαιώματα

Στο τεύχος αυτό:

Ο ν. 4985/2022 ως αλλαγή (σωφρονιστικού) παραδείγματος1

Τα Σωφρονιστικά Καταστήματα Αυξημένης Ασφάλειας, μετά την τροποποίηση του Σωφρονιστικού Κώδικα με το Ν.4985/20224

Νεαροί κρατούμενοι και εκπαίδευση: νομοθετικές προβλέψεις και προβληματισμοί7

Συνθήκες κράτησης στις ελληνικές φυλακές: ανεξάρτητοι μηχανισμοί ελέγχου και νομοθετικές διευθετήσεις11

Παρουσίαση: Σωφρονιστικός Κώδικας ...14

Αντιγόνη, τεύχος 7: πρόσκληση υποβολής μελετών15

Εισηγήσεις από την εκδήλωση-συζήτηση της ΕΕΜΕΚΕ «Από την κράτηση στον σωφρονισμό: Οι τροποποιήσεις και η αλλαγή ταυτότητας του Σωφρονιστικού Κώδικα» (19.12.2022)

Εγκληματολόγοι

αρ. τεύχους 11, Οκτώβριος 2023

Το τεύχος επιμελήθηκε το Δ.Σ. της ΕΕΜΕΚΕ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ
ΜΕΛΕΤΗΣ
ΤΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ ΚΑΙ
ΤΟΥ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΕΛΕΓΧΟΥ

Email: grsscsc@gmail.com
www.eemeke.org

Ο ν. 4985/2022 ως αλλαγή (σωφρονιστικού) παραδείγματος

Ευτύχης Φυτράκης

Δ.Ν. – Δικηγόρος

Ο ν. 4985/2022 αποτελεί την κορύφωση της αντεγκληματικής «πολιτικής» που εξαγγέλθηκε, νομοθετήθηκε και εφαρμόστηκε στη χώρα μας από τον Ιούλιο του 2019. Έτσι από ένα σχήμα αντεγκληματικής / σωφρονιστικής πολιτικής (2015 – 2019), πάνω στο τρίπτυχο «Ασφάλεια, Ανθρωπισμός, Επανένταξη», πήγαμε (από το 2019), μονομιάς, στο ακριβώς αντίθετο σχήμα της υπέρμετρης αυστηρότητας. Αυτός ο γενικός τιμωρητισμός αναπτύχθηκε στο πεδίο του συστήματος έκτισης των ποινών ως «νέος» σωφρονισμός. Η ελληνική εκδοχή του αμερικάνικου δόγματος της μηδενικής ανοχής συνιστά ένα μίγμα αυταρχισμού, λαϊκισμού και κερδοσκοπίας που πατάει πάνω σ' ένα «νέο, νεοφιλελεύθερο ποινικό κοινό αίσθημα». Η νεοφιλελεύθερη (ποινική) λογική δίδει έμφαση στην ασφάλεια, τον έλεγχο, το χρόνο κράτησης, τα μετρήσιμα δεδομένα του εγκλεισμού ενώ δεν λαμβάνει υπόψη την κοινωνική επανένταξη. Σ' αυτό ακριβώς το σημείο βρισκόμαστε σήμερα.

Το πολιτικό πλαίσιο

Στο πεδίο της ποινικής πολιτικής το κυβερνών κόμμα (ΝΔ) είχε εξαπολύσει, ήδη ως αντιπολίτευση, μια λαϊκιστική ρητορεία για την (δήθεν) αύξηση της εγκληματικότητας, την (δήθεν) ανοχή στο έγκλημα, τις (δήθεν επικίνδυνες) αποφυλακίσεις κρατούμενων (με το ν. 4322/2015, «νόμο Παρασκευόπουλου») και την δήθεν «χαλαρότητα» στις φυλακές. Επρόκειτο για επικοινωνιακά κατασκευάσματα τα οποία, ωστόσο, άφησαν ισχυρό αποτύπωμα στην κοινή συνείδηση. Άλλωστε, το ίδιο κόμμα είχε ήδη διά του αρχηγού του (και μετέπειτα πρωθυπουργού) υιοθετήσει τη θεωρία των σπασμένων παραθύρων και την πολιτική της μηδενικής ανοχής. Το δόγμα «νόμος και τάξη» έμελλε να βρει εφαρμογή στο πεδίο του ποινικού δικαίου με την ενίσχυση αποκλειστικά της αντεγκληματικής του λειτουργίας, στο πεδίο του σωφρονιστικού συστήματος με την μονομερή έγνοια για την ασφάλεια και στο πεδίο της αστυνομικής δράσης με την εξασθένιση της λογοδοσίας. Έτσι από την αστυνομική βία μέχρι την αυταρχική φυλακή, συνάπτεται ένα συνεχές βίας και καταστολής, ένας νέος τιμωρητισμός που καταλήγει στο νέο ή ακριβέστερα στο «νεοφιλελεύθερο σωφρονισμό».

συνέχεια στη σελ. 2

συνέχεια από σελ. 1

Πολύπλευρος τιμωρητισμός

Το πνεύμα τιμωρητισμού εκφράστηκε νομοθετικά κυρίως με το ν. 4855/2021. Ο νόμος αυτός χαρακτηρίστηκε από την έλλειψη επιστημονικής τεκμηρίωσης των επιλογών του οι οποίες υπηρετούσαν αποκλειστικά την πολιτική εντυπωσιοθηρία και είχαν οδηγή τον ποινικό λαϊκισμό. Έτσι σε επίπεδο ουσιαστικού ποινικού δικαίου έχουμε τη συγκρότηση νέων εγκλημάτων, τη διεύρυνση υφισταμένων ποινικών υποστάσεων και, βέβαια, την αυστηροποίηση των προβλεπόμενων ποινών, πέραν από κάθε έννοια αναλογίας εγκλήματος και ποινής. Σε επίπεδο δικονομικού ποινικού δικαίου έχουμε μια τάση απίσχνασης των φιλελεύθερων θεσμών π.χ. άρθρο 187 παρ. 6 ΠΚ (απαγόρευση ανασταλτικού αποτελέσματος της έφεσης).

Πριν τη μεγάλη καταιγίδα

Στο πεδίο της έκτισης των ποινών, «η πρώτη ντουφεκιά έπεσε με το καλημέρα!» Αναφέρομαι στην μεταφορά της αρμοδιότητας για το σωφρονιστικό σύστημα από το Υπουργείο Δικαιοσύνης στο Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη (ΠΔ 81/2019). Ένα πιο εκτενές δείγμα γραφής έδωσε ο ν. 4760/2020 με τον οποίο τροποποιήθηκαν οι προϋποθέσεις χορήγησης αδειών στους κρατούμενους (άρ. 55 παρ. 1 ΣωφρΚ) και παράλληλα μεταβλήθηκαν, ομοίως προς το αυστηρότερο, οι όροι για μεταγωγή κρατουμένων στις αγροτικές φυλακές. Και στις δύο περιπτώσεις η κυβερνητική στάση εδραζόταν στο επιχείρημα της ασφάλειας, με επίκληση ανακριβειών ως προς τις αποδράσεις (από άδεια ή αγροτική φυλακή). Τα πράγματα χειροτέρεψαν με το ν. 4937/2022, καθώς ολόκληρες κατηγορίες κρατουμένων (π.χ. καταδικασμένοι για σεξουαλικά εγκλήματα) αποκλείστηκαν ολοκληρωτικά από το δικαίωμα ημιανοικτής έκτισης της ποινής (μεταγωγής δηλ. σε αγροτική φυλακή).

Τι έφερε ο ν. 4985/2022;

Το 2019 τέθηκαν σε ισχύ οι δύο νέοι Ποινικοί Κώδικες (ΠΚ και ΚΠΔ) οι οποίοι αντικατέστησαν του αντίστοιχους κώδικες του 1950. Δεν αντικαταστάθηκε ωστόσο ο «τρίτος Ποινικός Κώδικας», δηλ. ο Σωφρονιστικός Κώδικας (του 1999) αν και τα προηγούμενα χρόνια είχα παρουσιαστεί δύο ολοκληρωμένα σχέδια από τις Επιτροπές «Πανούση» (2012) και «Μπρακουμάτσου» (2017). Οι μεγάλες αλλαγές στους δύο νέους ποινικούς κώδικες (ΠΚ και ΚΠΔ), κυρίως με το ν. 4855/2021, συνοδεύτηκαν από σημειακές μόνο αλλαγές στον ΣωφρΚ. Οπότε μια γενική επέμβαση στον ΣωφρΚ ήταν αναμενόμενη.

Οι κυβερνητικές επιλογές που ακολούθησαν ήταν και διαδικαστικά πρωτότυπες:

- Δεν συγκροτήθηκε καμιά νομοπαρασκευαστική επιτροπή με επιστήμονες αλλά μια Ομάδα εργασίας με πρόεδρο μάλιστα την (τότε) γ.γ. αντεγκληματικής πολιτικής.
- Δεν χρησιμοποιήθηκε κανένα από τα σχέδια Σωφρ. Κώδικα (του 2012 ή του 2017), όπως ήταν η μέχρι τώρα πρακτική.
- Δεν παρουσιάστηκε κάποιο σχέδιο Κώδικα αλλά ένα σχέδιο (κοινού) νόμου, 77 άρθρων, με ένα πλήθος τροποποιήσεων σε μεγάλο αριθμό διατάξεων του ισχύοντος ΣωφρΚ.

Στο πνεύμα του ν. 4985/2022 μπορούμε να δούμε δύο τουλάχιστον βασικούς νεωτερισμούς:

- Μια στροφή στις επιλογές του σωφρονιστικού νομοθέτη, σε σχέση προς τον ΣωφρΚ 1989 και κυρίως αυτόν του 1999 αλλά και τα σχέδια 2012 και 2017. Έτσι αντί για την ενίσχυση των ελευθεριών και του κράτους δικαίου, εντός της φυλακής, δηλ. μια ανθρωποκεντρική κατεύθυνση, ο ν. 4985/2022 δίδει απόλυτη προτεραιότητα στην ασφάλεια και την καταστολή.
- Μεταβολή στην πρόσληψη των δικαιωμάτων και των θεσμικών εγγυήσεων των κρατουμένων.

αυτά δεν είναι παρά ευεργετήματα, δηλ. ίσως και περιττά «δωράκια» στους «κακούργους» ή «κοσμητικά» στοιχεία της σωφρονιστικής νομοθεσίας!

Το ΣχΝ, που έγινε ν. 4985/2022, επέφερε σημαντικές αλλαγές στο ΣωφρΚ., καθώς:

- Μονιμοποίησε (ή ίσως παγίωσε) την υπαγωγή του σωφρονιστικού συστήματος στο Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη.
- Άλλαξε την ορολογία για τις φυλακές, ώστε αντί

συνέχεια στη σελ. 3

συνέχεια από σελ. 2

για «Καταστήματα κράτησης» να μιλάμε πλέον για «Σωφρονιστικά Καταστήματα», αν και μέσα στο ΣωφρΚ παραμένουν οι όροι «φυλακή» και «κατάστημα κράτησης».

- Καθιέρωσε την προσφυγή των κρατουμένων για τις συνθήκες κράτησης και τη δίκαιη ικανοποίησή τους, στο άρθρ. 6Α ΣωφρΚ. Η ύπαρξη ενός τέτοιου ενδίκου βοηθήματος απαιτείται από τη νομολογία του ΕΔΔΑ ώστε να αποφεύγεται η καταδίκη της χώρας για παραβίαση του άρ. 13 ΕΣΔΑ.
- Επανέφερε, κεκαλυμμένα, τις φυλακές Γ΄ τύπου ως «Σωφρονιστικά Καταστήματα Αυξημένης Ασφάλειας» (άρ. 19 παρ. 3 ΣωφρΚ) με ασαφές, ωστόσο, πλαίσιο λειτουργίας. Να υπενθυμίσουμε ότι η προηγούμενη προσπάθεια (του 2014) έληξε άδοξα με το ν. 4322/2015.
- Συρρίκνωσε το δικαίωμα τακτικής άδειας των κρατουμένων, αυξάνοντας τις χρονικές προϋποθέσεις και δημιουργώντας μια ξεχωριστή κατηγορία κρατουμένων (καταδικασμένοι για σεξουαλικά εγκλήματα κλπ.) για τους οποίους ετέθησαν ακόμα αυστηρότερες προϋποθέσεις.
- Αύξησε τις προϋποθέσεις για την ημιελεύθερη διαβίωση (άρ. 59 επ. ΣωφρΚ).

Αντί συμπεράσματος

Η θεσμοθέτηση του ν. 4985/2022 σηματοδοτεί το τέλος του επιστημονικού διαλόγου· η σωφρονιστική νομοθεσία δεν θα «ακούει» τους νομομαθείς και τους εγκληματολόγους αλλά θα ακολουθεί τις έξαλλες φωνές και θα υπακούει στις εντυπώσεις. Παράλληλα όμως σηματοδοτεί το τέλος μιας μεγάλης πορείας για την κατίσχυση φιλελεύθερων και δημοκρατικών επιλογών στο σωφρονιστικό δίκαιο. Στο νόμο αυτό βλέπουμε ξεκάθαρα τα χαρακτηριστικά του νεοφιλελεύθερου σωφρονισμού ελληνικού τύπου, δηλ. τον αυταρχισμό και τον λαϊκισμό. Αυτή μάλιστα η μεταβολή σημειώνεται σε μια στιγμή που ο υπερπληθυσμός των φυλακών και η απειλή της CPT για νέα δημόσια δήλωση, κατά της χώρας μας, καθιστούν αναγκαία τη λήψη μέτρων αποφόρτισης του συστήματος και προστασίας των κρατουμένων. Ωστόσο, η έγνοια του σωφρονιστικού νομοθέτη το 2022 ήταν διαφορετική: να μεταφέρει στις φυλακές το πολιτικό σλόγκαν «νόμος και τάξη» και να εγκαθιδρύσει ένα καθεστώς περιορισμού δικαιωμάτων και επιλογών των κρατουμένων. Έτσι, κρίνοντας συνολικά, μπορούμε να πούμε ότι ο ν. 4985/2022 συνιστά αλλαγή (σωφρονιστικού) παραδείγματος για τη χώρα μας. Απομένει να φανεί αν αυτή η μεταβολή θα είναι θνησιγενής ή μακράς πνοής.

* Αναμορφωμένο κείμενο εισήγησης στην εκδήλωση της ΕΕΜΕΚΕ: «Από την κράτηση στον 'σωφρονισμό': Οι τροποποιήσεις και η αλλαγή ταυτότητας του Σωφρονιστικού Κώδικα», Αθήνα [Πάντειο Πανεπιστήμιο] 19.12.2022.

Τα Σωφρονιστικά Καταστήματα Αυξημένης Ασφάλειας, μετά την τροποποίηση του Σωφρονιστικού Κώδικα με το Ν.4985/2022

Κώστας Κοσμάτος

Αναπλ. Καθηγητής Νομικής Σχολής ΔΠΘ

Οι διακρίσεις των καταστημάτων (άρθρο 19 ΣωφρΚ σε σύγκριση με άρθρο 20 Ν 4985/2022)

Σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 19 παρ. 1 ΣωφρΚ τα καταστήματα κράτησης διακρίνονται σε: α) γενικά, β) ειδικά και γ) θεραπευτικά. Με το άρθρο 20 Ν 4985/2022:¹

α) αντικαθίσταται ο όρος «καταστήματα κράτησης» από τον όρο «Σωφρονιστικά Καταστήματα».

β) στα Ειδικά Σωφρονιστικά Καταστήματα (πέραν των αγροτικών, της Κεντρικής Αποθήκης Υλικού Σωφρονιστικών Καταστημάτων, των καταστημάτων νέων, των κέντρων ημιελεύθερης διαβίωσης καταδίκων) προστίθενται τα Σωφρονιστικά Καταστήματα για Εγκλήματα κατά της Γενετήσιας Ελευθερίας, τα Σωφρονιστικά Καταστήματα Αυξημένης Ασφάλειας, τα Καταστήματα Εργασίας και τα Σωφρονιστικά Καταστήματα Οικονομικών Εγκλημάτων.

Διάκριση και διαχωρισμός των κρατουμένων

Με το αρ. 12 Ν 4985/2022 τροποποιήθηκε το αρ. 11 ΣωφρΚ «Διάκριση και διαχωρισμός των κρατουμένων» και συγκεκριμένα στην παρ. 6 προσδιορίζονται οι λόγοι κράτησης σε Σωφρονιστικά Καταστήματα Αυξημένης Ασφάλειας. Η νέα διάταξη αφορά δύο κατηγορίες κρατουμένων. Η πρώτη αναφέρεται στο σύνολο των κρατουμένων, που έχουν τελέσει πειθαρχικά παραπτώματα. Η δεύτερη αναφέρεται σε συγκεκριμένες κατηγορίες κρατουμένων, που έχουν καταδικαστεί για συγκεκριμένα εγκλήματα.

Η πρώτη κατηγορία αφορά σε ενήλικους κρατουμένους που θα πρέπει σωρευτικά: α) να έχουν τελέσει τα πειθαρχικά παραπτώματα της βίαιης απόδρασης περισσότερων κρατουμένων με ενωμένες δυνάμεις, της άσκησης βίας κατά μελών του προσωπικού, της απόδρασης κρατουμένου, της κατοχής και χρήσης αιχμηρών και επικίνδυνων αντικειμένων ως όπλων και β) να κρίνονται από το Συμβούλιο της Φυλακής αιτιολογημένα ως ιδιαίτερα επικίνδυνοι για την τάξη και ασφάλεια στα Σωφρονιστικά Καταστήματα Α, Β ή άλλου τύπου. Τα παραπάνω δεν ισχύουν για τις ειδικές κατηγορίες κρατουμένων, αφού δεν μπορούν να κρατηθούν σε Καταστήματα Αυξημένης Ασφάλειας (βλ. άρθρ. 16 ΣωφρΚ, όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 17 Ν 4985/2022).

Περαιτέρω, με το αρ. 21 του Ν 4985/2022 προστίθεται νέο άρθρο 19Α στον ΣωφρΚ με αντικείμενο τις προϋποθέσεις μεταγωγής στα ειδικά καταστήματα. Στο πλαίσιο αυτό, στην παρ. 3 του νέου άρθρου 19 Α προβλέπεται ότι δύναται να κρατούνται ή να μεταγόνται σε Σωφρονιστικά Καταστήματα Αυξημένης Ασφάλειας κρατούμενοι στους οποίους έχει επιβληθεί ποινή κάθειρξης για τα αδικήματα των άρθρων 22 και 23 του ν. 4139/2013, 134, 187, 187Α, των περ. γ' και δ' της παρ. 1 του άρθρου 265, της παρ. 1 του άρθρου 299, 323Α, 324, 380, 385 του Ποινικού Κώδικα.

Τέλος, κατά ρητή αναφορά του νέου νόμου, στην ίδια διάταξη, στα Σωφρονιστικά Καταστήματα Αυξημένης Ασφάλειας «...τα αυξημένα μέτρα ασφαλείας..... τελούν υπό τον έλεγχο του δικαστικού λειτουργού του άρθρου 85 και δεν αποκλείεται να επηρεάζουν επί το αυστηρότερο τον τρόπο διαβίωσης μέσα σε αυτά, μη θιγομένης πάντως της τήρησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων κατά το εθνικό, ενωσιακό και διεθνές δίκαιο, συμπεριλαμβανομένων και των ειδικότερων κατευθύνσεων του Συμβουλίου της Ευρώπης».

Παρατηρήσεις επί των παραπάνω τροποποιήσεων

Α. Ως προς το κριτήριο της διαγωγής του κρατουμένου (άρθρο 11 παρ. 6 ΣωφρΚ, άρθρο 12 Ν 4985/2022)

α) Ένα βασικό ερμηνευτικό ζήτημα που γεννά η παραπάνω διατύπωση του νομοθέτη αφορά αρχικά στον χρόνο, δηλαδή αν μπορεί να αφορά και κρατούμενο που είχε υποπέσει σε οποιοδήποτε χρόνο στο παρελθόν σε ένα από τα προσδιορισμένα στη νέα διάταξη πειθαρχικά παραπτώματα. Η απάντηση στο ερώτημα αυτό θα πρέπει να είναι αρνητική με βάση τον θεσμό της διαγραφής των πειθαρχικών ποινών (άρθρ. 69 παρ. 4 ΣωφρΚ). Δεν θα ήταν νοητό να τιμωρείται πειθαρχικά (με αλλαγή status κράτησης) ένας κρατούμενος, βάσει μιας πειθαρχικής ποινής που έχει ήδη διαγραφεί και δεν λαμβάνεται υπόψη ακόμη και για τη χορήγηση

συνέχεια στη σελ. 5

συνέχεια από σελ. 4

ευεργετημάτων, όπως η τακτική άδεια ή η υφ' όρον απόλυση.

β) Η απόφαση της ΚΕΜ θα πρέπει να λαμβάνεται μετά την τελειωτική κρίση για την τέλεση των συγκεκριμένων πειθαρχικών παραπτώματων, δηλαδή είτε μετά την άπρακτη προθεσμία για άσκηση προσφυγής κατά της απόφασης του Πειθαρχικού Συμβουλίου, είτε μετά την έκδοση απόφασης του Δικαστηρίου Εκτέλεσης της Ποινής επί της προσφυγής.

γ) Το αξιολογικό κριτήριο της νέας διάταξης, τοποθετείται στο πεδίο της κρίσης για την «επικινδυνότητα». Θα πρέπει να επισημάνουμε ότι μολονότι ο όρος «επικινδυνότητα» τείνει να εκλείψει από τη νεότερη ποινική και σωφρονιστική νομοθεσία, «εισβάλλει» εκ νέου στον Σωφρονιστικό Κώδικα. Το πρόβλημα μεγεθύνεται από το γεγονός ότι η προγνωστική κρίση για την ύπαρξη επικινδυνότητας στο πρόσωπο ενός συγκεκριμένου κρατούμενου απόκειται κυριαρχικά στο Συμβούλιο της Φυλακής (άρθρ. 10 παρ. 1 ΣωφρΚ), στο οποίο δεν συμμετέχει ο δικαστικός λειτουργός του Καταστήματος.

Β. Ως προς το κριτήριο του είδους του εγκλήματος του καταδικασθέντος (άρθρο 19 Α παρ. 3 ΣωφρΚ, άρθρο 21 Ν 4985/2022)

α) Το κριτήριο του είδους του εγκλήματος για το οποίο καταδικάστηκε ο κρατούμενος, σε συνδυασμό με την επιβολή ποινής κάθειρξης, σηματοδοτούν μια διακριτή κατηγορία κρατουμένων που μπορεί να οδηγηθούν σε Σωφρονιστικό Κατάστημα Αυξημένης Ασφάλειας. Η επιλογή αυτή είναι θεωρητικά αυθαίρετη και παραβιάζει την αρχή της ισότητας στη μεταχείριση των κρατουμένων. Τούτο συμβαίνει πρώτιστα, καθώς παρέχεται δυνατότητα (χωρίς τυποποίηση στο νόμο συγκεκριμένων τυπικών ή ουσιαστικών προϋποθέσεων) μεταφοράς κρατουμένων σε δυσμενείς συνθήκες διαβίωσης με μόνη την τέλεση συγκεκριμένων εγκλημάτων, χωρίς να αξιολογείται ούτε το ύψος της ποινής κάθειρξης που επιβλήθηκε, ούτε και η διαγωγή του κρατούμενου στις φυλακές.ⁱⁱ

Με τον τρόπο αυτό εξομοιούται η μεταχείριση ενός καταδίκου που τελεί πολλαπλά σοβαρά πειθαρχικά παραπτώματα (που δεν ανήκουν στις προαναφερθείσες υπό στ. Α κατηγορίες) με έναν κατάδικο που έχει τελέσει ένα σοβαρό κακούργημα, αλλά δεν έχει επιδείξει παραβατική συμπεριφορά εντός της φυλακής, κρίνοντας την επικινδυνότητά του μόνο από το είδος του εγκλήματος που τέλεσε. Αντίστοιχα, είναι δυνατόν να βρίσκεται σε πλεονεκτικότερη θέση κρατούμενος που του έχει επιβληθεί μεγαλύτερη ποινή για έγκλημα που δεν προβλέπεται μεταφορά σε Κατάστημα Κράτησης Αυξημένης Ασφάλειας: π.χ. ο Α, ο

οποίος έχει καταδικαστεί για διακίνηση ναρκωτικών (άρθρο 20 Ν 4139/2013) σε ποινή κάθειρξης 15 ετών, εφόσον δεν εμπίπτει στις περιπτώσεις του άρθρου 11 παρ. 6 ΣωφρΚ δεν θα είναι ποτέ «υποψήφιος» για τη μεταγωγή σε Κατάστημα Ασφαλείας, ενώ ο Β που έχει καταδικαστεί για διακεκριμένη περίπτωση διακίνησης ναρκωτικών σε ποινή κάθειρξης 10 ετών μπορεί να βρεθεί εκ προοιμίου σε Κατάστημα Ασφαλείας. Η ανισότητα στη μεταχείριση των παραπάνω κρατουμένων είναι προφανής.

β) Ως προς το όργανο που διατάσσει την μεταγωγή σε Κατάστημα Ασφαλείας η νέα διάταξη αναφέρει ότι αυτή γίνεται με παραγγελία του Εισαγγελέα ή με απόφαση της Κ.Ε.Μ., ύστερα από πρόταση του Συμβουλίου Φυλακής. Πάντως, σε εξαιρετικά επείγουσες περιπτώσεις η μεταγωγή δύναται να παραγγέλλεται από τον Γενικό Γραμματέα Αντεγκληματικής Πολιτικής, ύστερα από εισήγηση του Συμβουλίου της Φυλακής.

Είναι εμφανές ότι, στο βαθμό που δεν προσδιορίζονται σαφή κριτήρια, ελλοχεύει βάσιμα ο κίνδυνος για περιπτώσιολογική εφαρμογή της διάταξης, με όμοιες κρίσεις ανόμοιων περιπτώσεων ή με ανόμοιες κρίσεις όμοιων περιπτώσεων, βάσει του διαφοροποιημένου κριτηρίου εκάστου αποφασίζοντος εισαγγελικού λειτουργού. Δεν είναι εξάλλου άγνωστες οι περιπτώσεις όπου ένα συγκεκριμένο έγκλημα με κοινά γνωρίσματα τέλεσης αξιολογείται διαφορετικά τόσο σε επίπεδο εισαγγελικής όσο και δικαστικής εκτίμησης, ιδίως όταν σε αυτό υφίστανται αόριστοι αξιολογικοί νομικοί όροι. Οι λόγοι που μπορούν να συμβάλουν σε μια τέτοια ενδεχόμενη δυσανάλογη και άνιση τελικά μεταχείριση ανάγονται, μεταξύ άλλων, στο ξεχωριστό κριτήριο του καθενός εισαγγελικού λειτουργού αναφορικά με τα είδη των εγκλημάτων και τις κοινωνικές αναπαραστάσεις του και περαιτέρω στις ειδικές παραστάσεις που αποκομίζει από τη γεωγραφική περιοχή που υπηρετεί (ή υπηρετούσε) σχετικά με την εγκληματικότητα και την ποινική αντιμετώπισή της, στην ενδεχόμενη εμπειρία του από εποπτεία σε σωφρονιστικά καταστήματα, ενώ άλλωστε οι ίδιες οι συνθήκες κράτησης μπορεί να είναι διαφορετικές μεταξύ των διαφόρων καταστημάτων κράτησης.

Γ. Ως προς τον αυστηρότερο τρόπο διαβίωσης, λόγω αυξημένων μέτρων ασφαλείας

Ως προς τις συνθήκες κράτησης, όπως προαναφέρθηκε, στα Σωφρονιστικά Καταστήματα Αυξημένης Ασφάλειας λαμβάνονται αυξημένα μέτρα ασφαλείας, χωρίς να αποκλείεται να επηρεάζουν επί το αυστηρότερο τον τρόπο διαβίωσης μέσα σε αυτά. Η διατύ-

συνέχεια στη σελ. 6

συνέχεια από σελ. 5

πωση αυτή είναι ατελής, καθώς δεν προσδιορίζονται σε ποιο ακριβώς πεδίο μπορεί να αυστηροποιούνται οι συνθήκες κράτησης των κρατουμένων αυτών και αόριστη. Πρόκειται ουσιαστικά για την επαναφορά των Καταστημάτων Τύπου Γ', τα οποία εισήλθαν με το Ν 4274/2014,ⁱⁱⁱ ο οποίος καταργήθηκε με το άρθρο 1 του Ν 4322/2015.

Καταληκτικές σκέψεις

Οι παραπάνω τροποποιήσεις του Σωφρονιστικού Κώδικα έρχονται σε μια περίοδο που, όπως διαφαίνεται από την πρόσφατη Έκθεση της Επιτροπής Πρόληψης των Βασανιστηρίων,^{iv} η χώρα μας κινδυνεύει για δεύτερη φορά μετά το 2011 με διεθνή εξουτελισμό μέσω «Δημόσιας Δήλωσης» της Επιτροπής, η οποία έχει ενεργοποιηθεί μέχρι σήμερα για την Τουρκία (1992, 1996), τη Ρωσική Ομοσπονδία (2001, 2003, 2007, 2019), τη Βουλγαρία (2015, 2021) και το Βέλγιο (2017). Μάλιστα, στις καταληκτικές παρατηρήσεις της τελευταίας έκθεσης της Επιτροπής σημειώνεται ότι «... 91. Η τρέχουσα κατάσταση στα καταστήματα κράτησης αποτελεί κακή εικόνα της Ελλάδας και έρχεται σε αντίθεση με τους ευρωπαϊκούς κανόνες και αξίες, όπως απαριθμούνται στους αναθεωρημένους Ευρωπαϊκούς Κανόνες Φυλακών του 2020...».

Δυστυχώς, το νέο νομοθέτημα όχι μόνο δεν αλλάζει την εικόνα που σκιαγραφείται παραπάνω, αλλά μάλλον οδηγεί σε μια δύσκολα αναστρέψιμη κατάσταση.

Σημειώσεις

i. Βλ. το σύνολο της κοινοβουλευτικής διαδικασίας στην ιστοσελίδα της Βουλής των Ελλήνων.

ii. Βλ. Παρατηρήσεις της Ελληνικής Ένωσης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου.

iii. Βλ. σε Κ. Κοσμότο, Ξαναγράφοντας τον Σωφρονιστικό Κώδικα: Παρατηρήσεις στις διατάξεις του Ν 4274/2014 «Ρυθμίσεις Ποινικού και Σωφρονιστικού Δικαίου και άλλες διατάξεις» σχετικά με τα καταστήματα κράτησης «τύπου Γ'», ΠοινΔικ 2014, σελ. 602 επ.

iv. Βλ. την Έκθεση της 2-9-2022 προς την Ελληνική Κυβέρνηση σε <https://rm.coe.int/1680a7ce97>.

v. Βλ. στην ιστοσελίδα της Επιτροπής.

Νεαροί κρατούμενοι και εκπαίδευση: νομοθετικές προβλέψεις και προβληματισμοί

Ιωάννης Πέτσας

Δρ. Σωφρονιστικής Πολιτικής Πανεπιστημίου Πελοποννήσου

Μέλος ΣΕΠ ΕΑΠ

Τις τελευταίες δεκαετίες στο πεδίο της αντεγκληματικής πολιτικής για την παραβατικότητα των ανηλίκων διαμορφώθηκε ένα περιβάλλον το οποίο σε επίπεδο αρχών υιοθετεί λιγότερο τιμωρητικές αντιλήψεις, αντλώντας προσεγγίσεις ακόμα και από το πρότυπο του καταργητισμούⁱ και προκρίνοντας την ελαχιστοποίηση του εγκλεισμού των ανηλίκων και των νέων. Ως εκ τούτου, τα μέτρα και οι κυρώσεις ιδρυματικού χαρακτήρα διατηρούν ένα άλλοτε μικρότερο και άλλοτε μεγαλύτερο τμήμα στο πεδίο του επίσημου κοινωνικού (ποινικού) ελέγχου της εγκληματικότητας ή παραβατικότητας.

Στη χώρα μας πρόσφατα ψηφίστηκε ο Ν. 4985/2022 υπό τον τίτλο «Αναμόρφωση και εκσυγχρονισμός Σωφρονιστικού Κώδικα-Τροποποιήσεις στον ν. 2776/1999 και άλλες διατάξεις», ο οποίος ασχολείται με τους νεαρούς κρατούμενους στο 13ο άρθρο του και εντάσσει σε αυτούς και όσα άτομα είναι κάτω των 18 ετών και άρα θεωρούνται ανήλικοι. Η επιλογή μη σαφούς διάκρισης ανηλίκων και νεαρών ενήλικων ενέχει τον κίνδυνο κράτησης ενήλικων στους ίδιους χώρους με άτομα κάτω των 18 ετών, δηλαδή ανηλίκους, κατά παρέκκλιση από τα προβλεπόμενα στο άρθρο 37 της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού, η οποία προκρίνει τον διαχωρισμό των ενήλικων από τους ανηλίκους κατά την κράτηση αναγνωρίζοντας κατά αυτό τον τρόπο την ανάγκη για διαφοροποίηση των συνθηκών κράτησης σε σχέση τους ανηλίκους.ⁱⁱ Άλλωστε, δεν πρέπει να παραβλέπεται ότι οι φυλακές αποτελούν χώρους που μαστίζονται από υπερσυνωστισμό και άθλιες συνθήκες διαβίωσης όπου σε συνδυασμό με την απουσία αποτελεσματικής εποπτείας και την επικράτηση μιας κουλτούρας ανοχής στη βία που επικρατεί εντός αυτών,ⁱⁱⁱ δημιουργείται ένα περιβάλλον, για το οποίο δικαιολογημένα κάποιος θα μπορούσε να ισχυριστεί ότι πρόκειται τουλάχιστον για έκθεση ανηλίκου σε κίνδυνο.

Μία πρόσθετη αλλαγή που επέφερε ο Ν. 4985/2022, αφορά τους λόγους μεταγωγών των «μετεφηβικής ηλικίας», όπως χαρακτηριστικά αναφέρει, κρατουμένων, στους οποίους προστίθενται και οι πειθαρχικοί. Η προσθήκη των πειθαρχικών λόγων ως αιτία μεταγωγής, οδηγεί σε μεγάλη διεύρυνση των αιτιών που μπορούν να οδηγήσουν στην μεταγωγή των νεαρής ηλικίας κρατουμένων σε καταστήματα κράτησης ενήλικων. Μάλιστα, λαμβάνοντας υπόψη και την αυστηροποίηση των κυρώσεων που προβλέπονται για τα πειθαρχικά παραπτώματα που προβλέπεται στον ίδιο νόμο, είναι πολύ πιθανόν η συγκεκριμένη πρόβλεψη από την μία να εργαλειοποιηθεί ως φόβητρο και ως μια διαρκής απειλή από πλευράς της διοίκησης των φυλακών απέναντι στους κρατούμενους, ενώ από την άλλη να οδηγήσει πολλούς νεαρούς κρατούμενους σε καταστήματα κράτησης ενήλικων. Το συγκεκριμένο γεγονός συνιστά μια διαδικασία τριπλής θυματοποίησης, καθώς τα άτομα που είναι πιο ευάλωτα στον δομικό αποκλεισμό είναι επίσης πιο πιθανό να στοχοποιηθούν

συνέχεια στη σελ. 8

συνέχεια από σελ. 7

και να αντιμετωπιστούν τιμωρητικά από το σύστημα δικαιοσύνης,^{iv} και στην συνέχεια αυτά τα ίδια άτομα απειλούνται με νέες κυρώσεις όπως η μεταγωγή τους σε καταστήματα κράτησης ενηλίκων.

Αλλά το πρόβλημα παραμένει ακόμα και στις περιπτώσεις όπου οι νεαροί κρατούμενοι θα κρατούνται σε ειδικά διαμορφωμένο χώρο άλλου τοπικού καταστήματος κράτησης με στόχο τον διαχωρισμό τους από τους λοιπούς ενήλικες κρατούμενους. Συχνά αυτή η πρακτική, η οποία ενδέχεται να έχει μακρά διάρκεια, εφαρμόζεται σε χώρους που προσομοιάζουν με συνθήκες απομόνωσης. Οι σχετικές έρευνες έχουν καταλήξει ότι ακόμα και η περιορισμένη έκθεση σε ένα τέτοιο περιβάλλον μπορεί να προκαλέσει έντονα συναισθήματα άγχους στους ανηλίκους και νεαρής ηλικίας κρατούμενους και να επιδεινώσει τυχόν υπάρχουσες ψυχικές διαταραχές.^v

Όσο αφορά τις αλλαγές που εισάγει ο Ν.4985/2022 σχετικά με την πρόσβαση στην εκπαίδευση σε συνθήκες εγκλεισμού, αυτές εντάσσονται στο γενικότερο πνεύμα τιμωρητισμού που διαπνέει τον συγκεκριμένο νόμο. Πρέπει να επισημανθεί ότι η εκπαίδευση που παρέχεται στους κρατούμενους μπορεί να συμβάλλει καθοριστικά στη δημιουργία και διαμόρφωση εμπειριών και καταστάσεων που διαφορετικά η ύπαρξη τους θα ήταν αδύνατη εντός του πλαισίου της έκτισης ποινής μέσα στις φυλακές.^{vi} Δεν πρέπει να παραβλέπεται ωστόσο ότι η παροχή εκπαίδευσης στους κρατούμενους διακρίνεται από την στενή εξάρτησή της από την γενικότερη σωφρονιστική πολιτική και εξαρτάται από τους στόχους που καλείται κάθε φορά να εξυπηρετήσει η λειτουργία της φυλακής.^{vii}

Ο 4985/2022 προβλέπει ότι σε κάθε κατάσταση κράτησης και στο ίδρυμα αγωγής ανηλίκων αρρένων Βόλου ιδρύονται σχολικές μονάδες Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, δηλαδή Δημοτικά Σχολεία, Γυμνάσια ή Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας, Γενικά ή Επαγγελματικά Λύκεια, καθώς και δομές μεταδευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Η συγκεκριμένη

τροποποίηση αποτελεί ένα θετικό βήμα, καθώς στον προηγούμενο νόμο η πρόβλεψη για ίδρυση σχολικών μονάδων είχε δυνητικό χαρακτήρα, ενώ πλέον -τουλάχιστον σε επίπεδο διατύπωσης- αποκτά υποχρεωτικό.

Ωστόσο, οι επόμενες τροποποιήσεις υπολείπονται θετικού προσήμου. Η πρόβλεψη χορήγησης εκπαιδευτικής άδειας για φοίτηση κρατουμένων μόνο σε δημόσιες σχολές και μόνο όταν η φοίτηση σε αυτές δεν δύναται να πραγματοποιηθεί δια ζώσης, επιβάλλει πρόσθετους περιορισμούς στην άσκηση του δικαιώματος στην εκπαίδευση, εμποδίζοντας όχι μόνο την προσωπική εξέλιξη των κρατουμένων, αλλά και την διασφάλιση μιας κανονικότητας. Μάλιστα, ως αιτιολογία της συγκεκριμένης τροποποίησης προβλήθηκε η αποφυγή της κατάχρησης ή παρέλκυσης του εκπαιδευτικού δικαιώματος του κρατουμένου.^{viii}

Η συγκεκριμένη επιχειρηματολογία, εκτός από αστεία,^{ix} δεν ανταποκρίνεται και στην πραγματικότητα. Σε έρευνα που πραγματοποίησε ο Συνήγορος του Πολίτη υπό την αρμοδιότητα τους ως Εθνικός Μηχανισμός Πρόληψης Πρόληψης των Βασανιστηρίων και της Κακομεταχείρισης,^x διαπιστώθηκε ότι κατά την πενταετία 2015-2020 τηρήθηκαν σε συντριπτικό ποσοστό (98%) οι όροι των αδειών που είχαν χορηγηθεί. Οι χορηγηθείσες εκπαιδευτικές άδειες, κατά την συγκεκριμένη χρονική περίοδο αντιστοιχούσαν μόλις στο 4% του συνόλου των αδειών, γεγονός που καταδεικνύει ότι αυτές σε κάθε περίπτωση αφορούν ένα μικρό αριθμό του συνόλου των κρατουμένων, ενώ οι όροι τους τηρήθηκαν απαρέγκλιτα σε ποσοστό 99,5%.

Σχετικά με το εμπόδιο που θέτει ο Ν. 4985/2022 στην δια ζώσης συμμετοχή των κρατουμένων σε μαθήματα όπου παρέχεται δυνατότητα εξ αποστάσεως παρακολούθησης, εκτός από τον περιορισμό της μετάβασης για ένα προσδιορισμένο χρονικό διάστημα έξω από την φυλακή και άρα την ανάκτηση επαφής με την κοινωνία δυσχεραίνει και την ίδια την εκπαιδευτική διαδικασία, καθώς η φυσική απόσταση που

συνέχεια στη σελ. 9

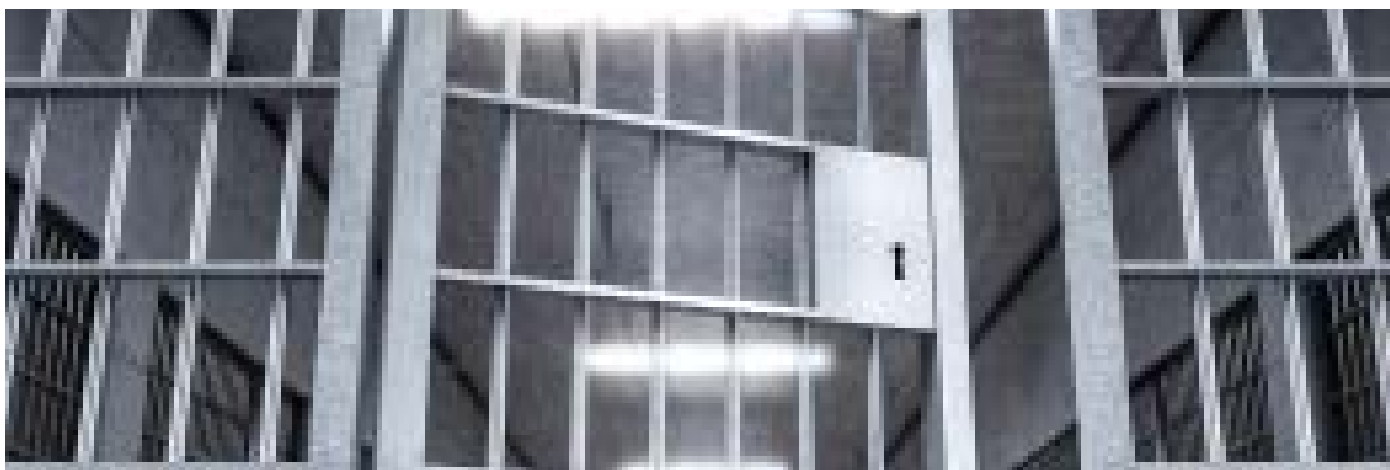
συνέχεια από σελ. 8

διαχωρίζει τον φοιτητή από τον καθηγητή αποκτά μεγαλύτερη διάσταση και βαρύτητα στην περίπτωση των εγκλείστων στα καταστήματα κράτησης,^{xi} ενώ ο εκπαιδευόμενος υποχρεούται να μελετά εξ' ολοκλήρου μόνος του σε χώρους με ιδιαίτερα θορυβώδη χαρακτήρα.^{xii} Ως εκ τούτου, η προσαρμογή των κρατουμένων σε ένα χρονοδιάγραμμα μελέτης και παρακολούθησης εξ αποστάσεως μαθημάτων καθίσταται ιδιαίτερα δύσκολη, καθώς στερούνται αυτονομίας ως προς την οργάνωση του χρόνου τους.^{xiii}

Κλείνοντας, ιδιαίτερα σημαντική είναι η τροποποίηση του άρθρου 46 που αφορά τον ευεργετικό υπολογισμό ποινής και το οποίο μεταξύ άλλων προβλέπει ότι οι εκπαιδευόμενοι που θα απουσιάσουν από τα μαθήματα τρεις ημέρες μέσα στην ίδια εβδομάδα χάνουν και τα ημερομίσθια του Σαββατοκύριακου. Αν συνοπλογίσουμε και την πρόβλεψη περί μεταγωγής των κρατουμένων που επιδεικνύουν όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται «έλλειψη ενδιαφέροντος για την εκπαίδευση», καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι προτάσσεται μια πιο τιμωρητική πολιτική όσον αφορά τη λειτουργία των σχολικών μονάδων των φυλακών, και εισάγονται σε αυτές συμβολικές μορφές ποινικοποίησης και ενστερνισμού της λογικής της αποτροπής μέσω του φόβου και της «αχρήστευσης».^{xiv}

Σημειώσεις

- i. Σ. Βιδάλη, Πέρα από τα όρια. Η αντεγκληματική πολιτική σήμερα, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017,σελ. 22.
- ii. United Nations, The United Nations Convention on the Rights of the Child, New York: United Nations, 1989
- iii. B. Goldson and j. Muncie, "Towards a global 'child friendly' juvenile justice?", International Journal of Law, Crime and Justice, 40 (1), 2012, σελ. 47-64.
- iv. J. Muncie, The 'punitive' turn in juvenile justice: Cultures of control and rights compliance in western Europe and the USA", Youth Justice, 8(2), 2008, σελ. 107-121.
- v. Campaign for Youth Justice, Jailing juveniles: the Dangers of Incarcerating Young Adults in Adult Jails in America, 2007, σελ.14-15
- vi. E. Hughes, "An Inside View: Prisoners' Letters On Education, Στο D. Wilson and A. Reuss, (Eds.), Prisoner Education, UK: Waterside Press, σελ. 138-157.
- vii. D.R. Werner, Correctional education: Theory and practice, Danville, IL: The Interstate, 1990.
- viii. Αιτιολογική έκθεση Σχεδίου Νόμου: Αναμόρφωση και εκσυγχρονισμός Σωφρονιστικού Κώδικα - Τροποποιήσεις στον ν. 2776/1999
- ix. Ελληνική Εταιρεία Μελέτης του Εγκλήματος και του Κοινωνικού Ελέγχου, Ανακοίνωση: Σωφρονιστικές» προφάσεις, αντιφάσεις και αναχρονισμοί, 23/10/2022, διαθέσιμο στο: <https://eemeke.org/>
- x. Συνήγορος του Πολίτη, Ετήσια Ειδική Έκθεση ΟΡΚΑΤ 2020-2021, Εθνικό Τυπογραφείο, 2022, σελ:39-43.
- xi. Χ. Λιναρδάτου και Ε. Μανούσου, Η Ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση σε άτομα κοινωνικά αποκλεισμένα, όπως οι κρατούμενοι. Μελέτη περίπτωσης: η εκπαίδευση των κρατουμένων στο Ανοικτό Πανεπιστήμιο της Μ. Βρετανίας, Ανοικτή Εκπαίδευση: το περιοδικό για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση και την Εκπαιδευτική Τεχνολογία, τεύχος 10, 2014, σελ: 49-68.
- xii. A. Pike and A. Adams, Digital exclusion or learning exclusion? An ethnographic study of adult male distance learners in English prisons. Research in Learning Technology, 20(4), σελ: 363-376
- xiii. F. Salane, Distance education in prisons: an educational right or a privilege? The case of «student inmates», Université Paris Descartes, CERLIS, 2008, σελ:15
- xiv. D. Garland, The Culture of Control: Crime and Social Order in Contemporary Society, The University of Chicago Press, USA, 2001

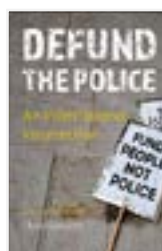
Κυκλοφορούν

Canning, V., Martin, G. & Tombs, S. (επιμ.)

The Emerald international handbook of activist criminology

Emerald Publishing, 2023

Cunneen, C.

Defund the police: an international insurrection

Policy Press, 2023

Davison, J. & King, E.

Rattling the cages: oral histories of north american political prisoners

AK Press, 2023

Δημόπουλος, Χ.

Σωφρονιστική

Νομική Βιβλιοθήκη 2021

Goggia, A. B.

La santa canaglia: etnografia di militanti politici di banlieue

ombre corte, 2023

Johnson, C. G.

After Black Lives Matter

Verso, 2023

Καλλίρης, Κ.

Οργανωμένο έγκλημα και διαφθορά: ένα παιχνίδι ισορροπίας

Π.Ν. Σάκκουλα 2022

Πανάγος, Κ.

Πρότυπα και γενικές αρχές του ποινικού δικαίου ανηλίκων

Εκδόσεις Α.Ν. Σάκκουλα 2023

Πάουλου, Σ., Δημήτριντας, Γ. & Κοσμάτος, Κ.

Οι κυρώσεις στο νέο ποινικό κώδικα

Εκδόσεις Σάκκουλα, 2023

Saleh-Hanna, V., Williams, Jason M. & Coyle, M. J. (επιμ.)

Abolish criminology

Routledge, 2023

Scalia, V.

Incontri troppo ravvicinati? Polizia, abusi e populismo nell'Italia contemporanea

Manifestolibri, 2023

Tazzioli, M.

Border abolitionism: migrant's containment and the genealogies of struggles and rescue

Manchester University Press, 2023

Συνθήκες κράτησης στις ελληνικές φυλακές: ανεξάρτητοι μηχανισμοί ελέγχου και νομοθετικές διευθετήσεις

Γιώργος Νικολόπουλος

Καθηγητής Εγκληματολογίας

Πάντειο Πανεπιστήμιο

Οι συνθήκες κράτησης στις φυλακές αποτελούν, διαχρονικά, επίδικο ζήτημα ανάμεσα στο ελληνικό κράτος και τους ανεξάρτητους μηχανισμούς εξωτερικού ελέγχου της μεταχείρισης των κρατουμένων - εθνικούςⁱ και διεθνείςⁱⁱ - εξαιτίας, κυρίως, της αδράνειας ή/και της άρνησης της ελληνικής πολιτείας να ανταποκριθεί αποτελεσματικά στις σχετικές συστάσεις τους, διαιωνίζοντας κατ' αυτόν τον τρόπο τα συστημικά και διαρθρωτικά προβλήματα του σωφρονιστικού πεδίου.

Στην πρόσφατη αναθεώρηση του Σωφρονιστικού Κώδικα (ΣωφΚ) με το ν. 4985/2022 εισήχθη το καινούργιο άρθρο 6Α αποβλέποντας - σύμφωνα με την «Κατ' άρθρον ανάλυση αξιολογούμενης ρύθμισης» του νομοσχεδίου (άρ.8) - αφενός μεν στην κάλυψη του νομοθετικού κενού σχετικά με «τη δυνατότητα ελέγχου των γενικών συνθηκών κράτησής τους [ενν.: των κρατουμένων, υποδίκων ή μη, σε «Σωφρονιστικά καταστήματα» ή αστυνομικά κρατητήρια] και τη βελτίωση των συνθηκών κράτησης, εφόσον διαπιστωθεί ύπαρξη συνθηκών που αντίκεινται στην ΕΣΔΑ» και αφετέρου στη μείωση των σχετικών προσφυγών και ανεκτέλεστων αποφάσεων του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ) και τη διασφάλιση της «αποτελεσματικής άσκησης των δικαιωμάτων των κρατουμένων», ενώ επισημαίνεται η συμβολική στόχευση της σχετικής ρύθμισης που «επιβεβαιώνει τον δικαιοκρατικό και φιλελεύθερο χαρακτήρα της Ελληνικής Δημοκρατίας».

Πιο συγκεκριμένα, με το εν λόγω ειδικό ένδικο βοήθημα παρέχεται στους κρατούμενους η δυνατότητα να ασκήσουν προσφυγή στο Δικαστήριο Εκτέλεσης των Ποινών (άρ. 86 ΣωφΚ) και να ζητήσουν «δικαιη ικανοποίηση».ⁱⁱⁱ Πρόκειται, συνεπώς, για ένα μέσο προστασίας των κρατουμένων που δεν αφορά σε ατομικές προσβολές^{iv} αλλά σε παραβιάσεις εξαιτίας επαναλαμβανόμενων, δομικών χαρακτηριστικών των γενικών συνθηκών κράτησης που επικρατούν σε μια φυλακή και δημιουργούν αντικειμενικά अपάρδεκτες συνθήκες για την καθημερινή διαβίωση του συνόλου των κρατουμένων σ' αυτή, όπως π.χ. η μη διάθεση του προβλεπόμενου χώρου σε κελιά και θαλάμους, οι κακές συνθήκες υγιεινής, η μη χορήγηση

κατάλληλης διατροφής και ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης κλπ. Δεν πρόκειται, ωστόσο, αποκλειστικά και περιορισμένα για τις υλικοτεχνικές παραμέτρους των συνθηκών διαβίωσης αλλά για ολόκληρο το πλέγμα θεσμικών μέτρων, κανόνων και πρακτικών, επίσημων και ανεπίσημων, που διαμορφώνουν, εν τέλει, το «καθεστώς της φυλακής» («prison regime») - αυτής της «σκοτεινότερης περιοχής του μηχανισμού της δικαιοσύνης», όπως την χαρακτηρίζει ο Φουκώ.^v

Η αντιπαράθεση, που έχει αναπτυχθεί τα τελευταία χρόνια ανάμεσα στους εθνικούς και διεθνείς ανεξάρτητους μηχανισμούς ελέγχου της μεταχείρισης των κρατουμένων με την ελληνική πολιτεία γύρω από τις συνθήκες κράτησης και την προστασία των δικαιωμάτων των κρατουμένων στις ελληνικές φυλακές^{vi} αποτυπώνεται ανάγλυφα τόσο στις παρατηρήσεις και συστάσεις που έχει διατυπώσει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή Πρόληψης των Βασανιστηρίων του Συμβουλίου της Ευρώπης (CPT) κατά τα τελευταία 30 χρόνια που επισκέπτεται τη χώρα μας^{vii} όσο και στις εκθέσεις και παρεμβάσεις του Συνηγόρου του Πολίτη^{viii} και της ΕΕΔΑ.^{ix} Κοινή συνισταμένη των σχετικών παρατηρήσεων αποτελεί η διαχρονική διαπίστωση για τις επίμονες παθογένειες των συνθηκών κράτησης - που τις καθιστούν πλέον δομικά χαρακτηριστικά του ελληνικού σωφρονιστικού συστήματος - με κύρια σημεία αιχμής τον υπερπληθυσμό και την υποστελέχωση του προσωπικού και σοβαρότερες επιπτώσεις τους την αναποτελεσματική και ελλιπή παροχή υπηρεσιών υγείας αλλά και τη συχνή εκδήλωση βίαιων συγκρούσεων, τόσο ανάμεσα σε σωφρονιστικούς υπαλλήλους και κρατούμενους όσο και μεταξύ διαφορετικών ομάδων κρατουμένων. επισημαίνεται, επίσης, η ανεπάρκεια ουσιαστικών υποστηρικτικών προγραμμάτων προς τους κρατούμενους, οι συχνές παραβιάσεις του δικαιώματος επικοινωνίας τους, καθώς και η περιορισμένη διάθεση δραστηριοτήτων για την προσωπική τους ανάπτυξη, ενώ συγκλίνουν, συμπερασματικά, στην απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση που συνιστούν οι υλικές συνθήκες διαβίωσης στις ελληνικές φυλακές.

συνέχεια από σελ. 11

Απέναντι σ' αυτές τις αιτιάσεις, οι διαχρονικές αντιδράσεις των ελληνικών κυβερνήσεων χαρακτηρίζονται από στοιχεία που θα μπορούσαν να υπαχθούν άνετα στην κατηγορία λόγων που ο S. Cohen αποκαλεί «καταστάσεις άρνησης».^x Ιδιαίτερα, μάλιστα, η περίπτωση άρνησης που εκδηλώνεται με «έλλειψη ενδιαφέροντος», συναντά ενίοτε τα όριά της όταν η πίεση απ' έξω μπορεί να εξουδετερωθεί με ανέξοδες νομοθετικές διευθετήσεις. Σ' αυτή την κατηγορία θα μπορούσαμε να εντάξουμε τη θέσπιση του ειδικού ένδικου βοηθήματος του άρθρου 6Α ΣωφΚ, ως απάντηση του ελληνικού κράτους στο έλλειμμα προστασίας των κρατουμένων από τις προβληματικές συνθήκες κράτησης, που αποτελούσε αιτία επανειλημμένων καταδικών της χώρας από το ΕΔΔΑ αλλά και αφορμή συνεχών συστάσεων από την πλευρά της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Πρόληψης των Βασανιστηρίων.

Η εν λόγω ρύθμιση, ωστόσο, δεν κρίνεται ως επαρκές μέτρο σε σχέση με το ζητούμενο της γενικότερης βελτίωσης των συνθηκών κράτησης, όπως ανέδειξαν με τα σχόλια και τις παρατηρήσεις τους ο Συνήγορος του Πολίτη,^{xi} η Εθνική Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου,^{xii} η Ελληνική Εταιρεία Μελέτης του Εγκλήματος και του Κοινωνικού Ελέγχου^{xiii} και η Ελληνική Ένωση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου,^{xiv} που συγκλίνουν, γενικά, στη διαπίστωση ότι ο βασικός τρόπος αποκατάστασης της προσβολής από τις γενικές συνθήκες κράτησης, με την προβλεπόμενη κατά προτεραιότητα μεταγωγή του προσφεύγοντος σε άλλο κατάστημα, μπορεί να επιφέρει δυσμενείς συνέπειες γι' αυτόν - όπως π.χ. τη χωρική του απομάκρυνση από τα οικεία πρόσωπα και το εκπαιδευτικό ίδρυμα όπου ενδεχομένως φοιτά. Επιπλέον, η

σχετική διάταξη αποκλείει ως δυνατότητα αποκατάστασης τη λήψη μιας σειράς κλιμακούμενων γενικών μέτρων μέσα στην ίδια φυλακή, όπου κρατείται ο προσφεύγων, τα οποία θα μπορούσαν να οδηγήσουν στην άμεση άρση των δυσμενών συνθηκών, όπως π.χ. την αύξηση των ωρών παραμονής εκτός των ατομικών κελιών ή θαλάμων, τον εμπλουτισμό του προγράμματος της φυλακής με δημιουργικές δραστηριότητες, την αλλαγή του χώρου κράτησης μέσα στην ίδια φυλακή κλπ.

Σε κάθε περίπτωση - πέρα από τα προτεινόμενα εναλλακτικά μέτρα αντί της μεταγωγής του προσφεύγοντος κρατουμένου, καθώς και την προσδοκώμενη μείωση των προσφυγών των κρατουμένων και, κατ' επέκταση, των καταδικαστικών αποφάσεων του ΕΔΔΑ - ο βαθμός αναγνώρισης βασικών κανόνων και ορίων, που ρυθμίζουν τις συνθήκες κράτησης και το επίπεδο ανθρώπινης αξιοπρέπειας των κρατουμένων, συναντά, αναπόφευκτα, τα προδιαγεγραμμένα όρια του κατασταλτικού χαρακτήρα της φυλακής: αυτά τα τελευταία, ωστόσο, έχουν ελαστικοποιηθεί πλέον μετά την εγκατάλειψη από το ΕΔΔΑ (Golder v UK 1975) της θέσης ότι η στέρση των δικαιωμάτων των κρατουμένων είναι εγγενής στον εγκλεισμό («theory of inherent limitations»)^{xv}. Απ' αυτή την άποψη, βασικό ζητούμενο στην παρούσα «ποινική συγκυρία» αποτελεί ο περιορισμός της αυστηροποίησης των μέτρων σωφρονιστικής πολιτικής - που εκδηλώνεται με ολοένα και μεγαλύτερη ένταση τα τελευταία χρόνια - και η αντίστοιχη διεύρυνση του δικαιοκρατικού πλαισίου έκτισης της ποινής.

Ωστόσο, η αλλαγή ταυτότητας που σηματοδοτεί ο αναθεωρημένος ΣωφΚ και, γενικότερα, η «νέα ποι-

συνέχεια στη σελ. 13

νολογία» που αναδύεται από την πρόσφατη ελληνική σωφρονιστική πολιτική, φαίνεται να μας απομακρύνουν απ' αυτό το στόχο...

Σημειώσεις

- i. Με σχετική θεσμική αρμοδιότητα όπως η συνταγματικά κατοχυρωμένη Ανεξάρτητη Αρχή Συνήγορος του Πολίτη (άρ.103§9 Σ) - με την τριπλή ιδιότητά της ως διαμεσολαβητή μεταξύ διοίκησης και πολίτη (άρ. 1, ν. 3094/2033), ως Εθνικού Μηχανισμού Πρόληψης των Βασανιστηρίων και της Κακομεταχείρισης (βάσει του άρθρου δεύτερου του ν. 4228/2014 με τον οποίο κυρώθηκε το Προαιρετικό Πρωτόκολλο στη Σύμβαση του ΟΗΕ κατά των Βασανιστηρίων/OPCAT) και ως Εθνικού Μηχανισμού Διερεύνησης Περιστατικών Αυθαιρεσίας (άρ. 1, Ν. 3938/2011 όπως ισχύει) - και η Εθνική Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ν. 4780/2021).
- ii. Κυρίως η Ευρωπαϊκή Επιτροπή Πρόληψης των Βασανιστηρίων του Συμβουλίου της Ευρώπης (CPT) βάσει της Ευρωπαϊκής Σύμβασης κατά των Βασανιστηρίων (1989), που επικυρώθηκε με το ν. 1949/1991.
- iii. Η οποία συνίσταται, σύμφωνα με το άρ. 6Α§3 ΣωφΚ σε «κάθε πρόσφορο ... μέτρο, για την εξασφάλιση αξιοπρεπούς διαβίωσης του προσφεύγοντος εντός του Σωφρονιστικού Καταστήματος, ... και αν η εφαρμογή τέτοιου μέτρου δεν είναι εφικτή, διατάσσει τη μεταφορά του στο νοσοκομείο των φυλακών ή άλλο δημόσιο νοσοκομείο ή την κατά προτεραιότητα μεταγωγή του προσφεύγοντος σε άλλο κατάστημα κράτησης ...», ενώ δεν αποκλείονται η επιδίκαση χρηματικής ικανοποίησης «για την ηθική βλάβη που υπέστη», καθώς και ο ευεργετικός υπολογισμός της ποινής του προσφεύγοντα (άρ. 6Α§4 ΣωφΚ).
- iv. Γ' αυτές τις περιπτώσεις προβλέπεται η παροχή προστασίας βάσει του άρ. 567 ΚΠΔ και του άρ. 6 ΣωφΚ.
- v. Μ. Φουκώ, Επιτήρηση και τιμωρία. Η γέννηση της φυλακής, Μετ. Κ. Χατζηδήμου - Ι. Ράλλη, Εκδόσεις Ράππα, Αθήνα, 1989, σελ. 333.
- vi. Βλ. σχετικά την εμπειριστατωμένη ανάλυση της Μ.- Δ. Μισυρλή, Η φυλακή υπό έλεγχο: Διεθνείς και εθνικοί φορείς ελέγχου των

συνθηκών κράτησης και της προστασίας των δικαιωμάτων των κρατουμένων στις εθνικές φυλακές, Διπλωματική εργασία, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Κοινωνιολογίας, ΠΜΣ "Εγκληματολογία", Αθήνα, 2020

vii. Βλ. The CPT and Greece και Γ. Πέτσα, Το ελληνικό σωφρονιστικό σύστημα υπό την άποψη των εκθέσεων της CPT, Αντιγόνη: Το ερώτημα, Δεκέμβριος 2022, τ. ΙΙ, αρ.4, σελ. 8-35.

viii. Βλ. τις σχετικές Εκθέσεις του Εθνικού Μηχανισμού Πρόληψης των Βασανιστηρίων και της Κακομεταχείρισης.

ix. Βλ. σχετικά κείμενα παρέμβασης στην ιστοσελίδα της ΕΕΔΑ.

x. S. Cohen, Καταστάσεις άρνησης. Μαθαίνοντας για τις θηριωδίες και τον πόνο, Μετ. Σ. Σπυρέα, Εκδόσεις Τόπος, Αθήνα 2021, ιδίως στις σελ. 173-175 σχετικά με τον επίσημο λόγο και τα δημόσια «κείμενα άρνησης».

xi. Βλ. στο κεφ. β' της με αρ. πρωτ. 57353/19-10-2022 επιστολής του προς τον Πρόεδρο της Διαρκούς Κοινοβουλευτικής Επιτροπής Δημόσιας Διοίκησης, Δημόσιας Τάξης και Δικαιοσύνης,

xii. Βλ. το από 25-10-2022 σχετικό σημείωμα (σελ. 4-5) προς τη Βουλή των Ελλήνων.

xiii. Βλ. τις από 23-10-2022 παρέμβαση και παρατηρήσεις στην ιστοσελίδα της ΕΕΜΕΚΕ.

xiv. Βλ. τις από 7-10-2022 παρατηρήσεις για το άρ. 8 του σ/ν.

xv. S. Snacken, D. van Zyl Smit, Distinctive features of european penology and penal policy-making, στο T. Daems, D. van Zyl Smit, S. Snacken (ed.), European penology?, Hart Publishing, 2013, σελ.9.

Παρουσίαση

Ευτύχη Φυτράκη (επιμ.), Σωφρονιστικός Κώδικας και Συναφή Νομοθετήματα, Εκδόσεις Σάκκουλα, Σύγχρονη Νομοθεσία, 43, Αθήνα - Θεσσαλονίκη, Νοέμβριος 2022, σελ. XVI + 438, ISBN 978-960-648-606-7

Το κείμενο του εκτενώς αναθεωρημένου Σωφρονιστικού Κώδικα που κυρώθηκε με τον Ν. 2776/1999, όπως ισχύει μετά την τροποποίηση του συνόλου σχεδόν των διατάξεών του με τον Ν. 4985/2022, αποτελεί τον κορμό αυτής της συλλογής δώδεκα νομοθετημάτων που διέπουν τη λειτουργία και τον εσωτερικό έλεγχο των φυλακών (ή "σωφρονιστικών καταστημάτων" ή "καταστημάτων κράτησης" ανάλογα με την ωφελιμιστική ή δικαιοδική κατεύθυνση του εκάστοτε νομοθέτη αλλά και την αθεράπευτη προχειρότητα της νομοθέτησης...). Μαζί με το βασικό σωφρονιστικό νομοθέτημα, ο αναγνώστης θα βρει τους εσωτερικούς κανονισμούς λειτουργίας των γενικών, ειδικών και αγροτικών φυλακών (ή -σε άλλα σημεία της νομοθεσίας- "σωφρονιστικών καταστημάτων" ή "καταστημάτων κράτησης"), τον κανονισμό ασφαλείας τους, τη νομοθεσία για τις υπηρεσίες εξωτερικής φρούρησής τους, για το Σώμα Επιθεώρησης και Ελέγχου τους, την απονομή χάριτος και τον ευεργετικό υπολογισμό ημερών ποινής, καθώς και επιλεγμένες διατάξεις του Ποινικού Κώδικα και του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας σχετικές με την εκτέλεση των αποφάσεων των ποινικών δικαστηρίων και την έκτιση των ποινών. Η συλλογή περιλαμβάνει αλφαβητικό (λημματικό) ευρετήριο και "ήπιο" (όπως χαρακτηρίζεται από τον επιμελητή στον πρόλογό του) υπομνηματισμό ορισμένων διατάξεων με συναφείς διατάξεις άλλων νόμων, νομολογιακές αναφορές και σχετικές διευκρινιστικές συσχετίσεις και παρατηρήσεις.

Στόχος του επιμελητή είναι να προσφέρει ένα ακριβές, λιτό και πλήρες χρηστικό εργαλείο στη νομική κοινότητα, σε επίπεδο τόσο θεωρητικής ενασχόλησης όσο και πρακτικής εφαρμογής, στους επαγγελματίες πεδίου, φοιτητές/ήτριες καθώς και στους κρατούμενους για το συγκεκριμένο πεδίο "άσκησης της κρατικής εξουσιαστικής βίας" που "ως εκ τούτου, διαμορφώνει σχέσεις κράτους - ατόμου" και αποτελεί "πεδίο δοκιμασίας και ταυτόχρονα ένα αίτημα προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου" (από τον πρόλογο της έκδοσης), κάτι που προφανώς επιτυγχάνεται.

Πρόκειται για έργο που καλύπτει "ένα μακροχρόνιο εκδοτικό κενό στον τομέα της σωφρονιστικής νομοθεσίας και προσφέρει στον αναγνώστη τη δυνατότητα να προσεγγίσει σφαιρικά και ολιστικά το ισχύον θεσμικό πλαίσιο" της έκτισης των ποινών κατά της προσωπικής ελευθερίας και της μεταχείρισης των κρατουμένων, παρά την "απουσία από την έκδοση της αιτιολογικής έκθεσης του ν. 4985/2022 [...], καθώς επίσης σχετικών διεθνών κειμένων και συμβάσεων, που προβλέπουν ανεξάρτητους μηχανισμούς και διαδικασίες εξωτερικού ελέγχου των φυλακών (εθνικών και διεθνών), οι οποίες έχουν ενσωματωθεί στην έννομη τάξη μας, όπως επισημαίνει ο Γιώργος Νικολόπουλος σε μια κριτική παρουσίαση της έκδοσης (βλ. Βιβλιοκριτικές-βιβλιοπαραρτήσεις, Έγκλημα και Τιμωρία, Ενημερωτικό Δελτίο της Ελληνικής Εταιρείας Εγκληματολογίας, τ. 13/ Μάρτιος 2023, σελ. 105-106).

Είναι, ωστόσο, προφανές ότι ο παραμορφωτικός αναπροσανατολισμός της σωφρονιστικής πολιτικής και νομοθεσίας που συντελείται στη χώρα μας από το 2019 και αποτυπώνεται εναργώς στον Ν. 4985/2022, καθιστά επιβεβλημένη τη συστηματική ανάλυση και την ερμηνευτική προσέγγιση των αρχών και των θεσμών του Σωφρονιστικού Κώδικα και της συναφούς νομοθεσίας, ώστε να εξεταστούν κριτικά τα δικαιολογητικά ζητήματα και τα πολυάριθμα πρακτικά προβλήματα που προκύπτουν κατά την εφαρμογή των ισχυουσών διατάξεων. Η συλλογή που επιμελήθηκε ο Ευτύχης Φυτράκης είναι προαπαιτούμενο, αν όχι συστατικό στοιχείο, ενός τέτοιου εγχειρήματος.

Νικόλαος Κ. Κουλούρης

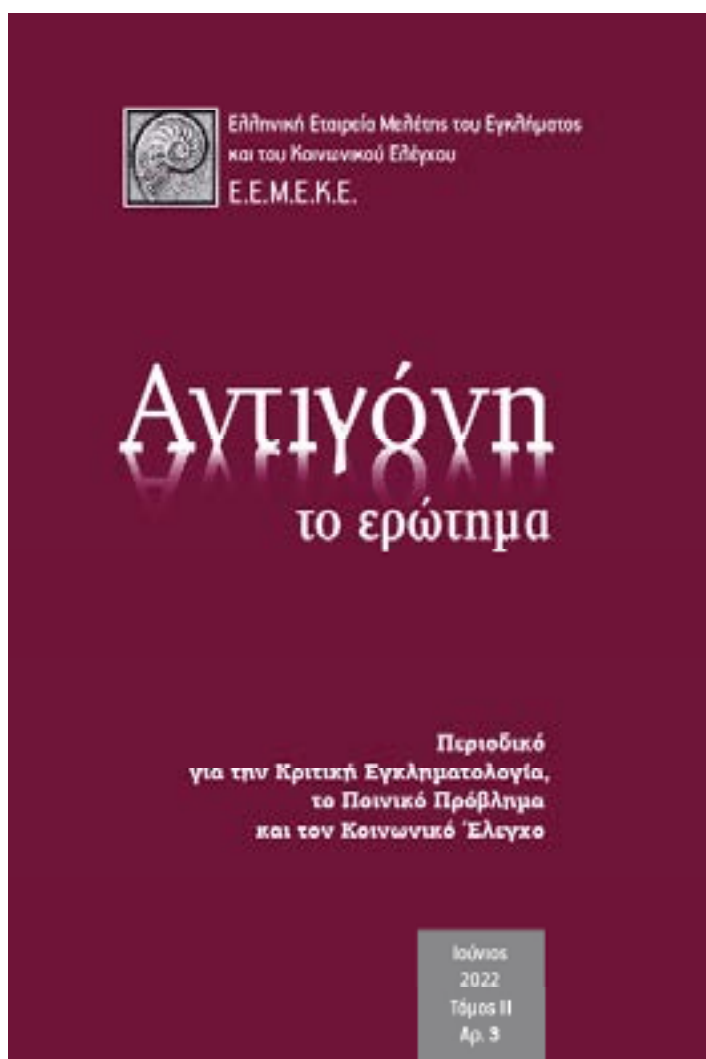

ΠΡΟΣΚΛΗΣΗ ΥΠΟΒΟΛΗΣ ΜΕΛΕΤΩΝ ΚΑΙ ΑΡΘΡΩΝ ΑΝΤΙΓΟΝΗ ΤΟ ΕΡΩΤΗΜΑ: ΤΕΥΧΟΣ 7

Η Ελληνική Εταιρεία Μελέτης του Εγκλήματος και του Κοινωνικού Ελέγχου ανοίγει διάλογο για το έγκλημα, την Κριτική Εγκληματολογία, το ποινικό πρόβλημα και τον κοινωνικό έλεγχο και δίνει ένα βήμα σε νέους και καταξιωμένους εγκληματολόγους από την Ελλάδα και το εξωτερικό για τα θεωρητικά ζητήματα, τα ζητήματα πολιτικής και τη δημόσια εγκληματολογία, που βρίσκονται στο επίκεντρο του προβληματισμού της Κριτικής Εγκληματολογίας σήμερα.

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

ΠΡΑΣΙΝΗ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ - ΕΓΚΛΗΜΑΤΑ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ – ΚΛΙΜΑΤΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΚΑΙ ΕΞΟΥΣΙΕΣ

Διατίθεται ηλεκτρονικά από τις
Εκδόσεις Τόπος
<http://www.toposbooks.gr>

Ενδεικτικές Θεματικές

- βίαιες ή τεχνητές ανθρωπογενείς μεταβολές στο φυσικό περιβάλλον και τα ποικίλα οικοσυστήματα, τους ανθρώπους,
- οι μακροπρόθεσμες κοινωνικές βλάβες σχετικές με ανθρωπογενείς φυσικές καταστροφές και τα συστήματα εξουσίας που τις προκαλούν,
- τα κρατικά εταιρικά εγκλήματα ως υπόβαθρο εγκλημάτων κατά τον περιβάλλοντος και των οικοσυστημάτων,
- οι ανισότητες και ο κοινωνικός καταμερισμός των συνεπειών των εγκλημάτων κατά τον περιβάλλοντος στο αστικό περιβάλλον,
- η κοινωνική βλάβη και εγκληματοποίηση των προσβολών κατά τον φυσικού των ανθρώπων και των ζώων,
- ο επίσημος και ο ανεπίσημος κοινωνικός έλεγχος και αποτελεσματικότητά του,
- όψεις της θυματοποίησης

Υποβολή εργασιών

Τα κείμενα υποβάλλονται ως ηλεκτρονικό αρχείο κειμενογράφου (MSWord) στην ηλεκτρονική διεύθυνση grsscsc@gmail.com

με υπόδειξη για το περιοδικό «Αντιγόνη: το ερώτημα»

Υποβολή εργασιών **έως 29 Φεβρουαρίου 2024**

Κυκλοφορία τεύχους Ιούνιος 2024

Έκταση κειμένων: μέχρι 10.000 λέξεις μαζί με πίνακες, βιβλιογραφία κ.λπ.

Περισσότερες πληροφορίες στην ιστοσελίδα:
<http://www.eemeke.org>

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ
ΜΕΛΕΤΗΣ ΤΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ
ΚΑΙ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΕΛΕΓΧΟΥ
Καλοκατρίνη 62-64, Πειραιάς
E-mail: grsscsc@gmail.com
www.eemeke.org